

Európának szüksége van kisebbségeire

írta Dr. Erhard Busek

Susan Sontag amerikai írónőre hárult, hogy rámutasson, jó öreg Európánknak jövő feladata nem abból áll (ma), mint a múltban, hogy a világ többi részét kulturális és civilizációs eredményeivel "boldogítsa". Európa esélye (ma) az, hogy, újra magára találjon!

Jelenünk varázsa abban áll, hogy Európát új módon visszakaptuk. (és megint újra visszakapjuk egy tágasabb még több országból álló Unióval) Az a meg merevedés, amit a II. világháború kimenetele okozott, oldódik bennünk, és a legkülönbözőbb elképzelések lépnek felszínre. Nem tudjuk, hogy a Közös Európa-Ház, az Európa-Haza, vagy a Hazák Európája megvalósul-e, azt azonban tudjuk, hogy az oly sokat szapult keresztény Nyugat tovább él eszméiben. A múltban, és végtére most is a közös értékek azok, amelyek odavezettek, hogy újra egész Európáról beszélhetünk. (avagy kezdünk beszélni). Az emberi jogok, az emberek szabadsága, a tolerancia és a szolidaritás - ezek a fogalmak mind a keresztény gondolkodásból származnak, még ha szekularizálódtak is, vagy éppen a kereszténység ellenségeinek eszközévé, vagy érveivé is lettek.

Külön kihívás e földrész közepének állapota. Európa állapotát mindig közepének állapota határozta meg. Hanák Péter magyar történész mutatott rá, hogy térségünk problémái mindig azáltal keletkeztek, hogy Közép-Európa kis nemzetei különböző viszonylatokban nem haladtak egy ütemben. Egyszer az osztrákok és a magyarok voltak mások ellen, aztán megint a szláv nemzetek egyik csoportja, volt amely a többiekkel konfliktusba keveredett. Célunk ezért, hogy térségünkben szinkronizált viselkedési módokat teremtsünk. A kis nemzetek különbözőségeinek közös kulturális köteléke képessé tesz minket arra, hogy az újra elburjánzó nacionalizmuson úrrá legyünk. Évszázadunk tragédiáját az osztrák klasszikus, Franz Grillparzer jövőbe látóan így fogalmazta meg: "Az újabb művelődés útja humanitástól a nacionalizmuson át a bestialitásba vezet." Esélyünk abban áll, hogy a század végén valamit visszanyerjünk abból, amit a század elején eljártunk. Nem a monarchia iránti nosztalgiát kell feléleszteni, csupán annak jó oldalait újra felfedezni és továbbfejleszteni, hogy ne kövessük el újra azokat a hibákat, melyeknek mindkét világháborút és sorsunk tragédiáját köszönhetjük.

Európa államai között a 19. és a korai 20. században a Duna-monarchia volt a szabály alóli kivétel. Voltak ugyan a gazdasági életben, a hadseregben, a közigazgatásban domináló nyelvek; nevezetesen a német, 1867-től a magyar, és bizonyos fokig a lengyel is. Létszámbélileg azonban egyetlen uralkodó nyelvcsoporthoz sem létezett. A katolikus vallás volt az uralkodó. A nyelvcsoporthoz azonban, valamennyien kisebbségi helyzetben voltak. És legkésőbb az 1867-es alaptörvénnyel kezdődően ezek a nyelvcsoporthoz a formális jog szerint egyenlők voltak, ami azonban se, nem gátolta se nem enyhítette a nacionalizmus különböző válfajainak rohamos kivirágzását. Nevezetesen a monarchia szlávjai számára a szlovén, horvát és cseh nyelv egyenrangúsítása az általános közigazgatás és az iskolai oktatás területén túlságosan lassan haladt. Ugyanakkor a monarchia sok németajkú lakója fenyegetve érezte magát a más nemzetiségeknek tett engedmények miatt saját részben csak vélt államhordozói szerepében. Ennek következtében kormányok buktak meg Bécsben a cseh és német nyelv cseh- és morvaországi egyenjogósítási problémáján, sőt egy látszólag olyan triviális kérdés miatt, mint hogy legyen-e szlovén iskola Celje/Cilli-ben. A nemzeti kérdéskörben a 19. század végén több robbanóanyag rejlett, mint az akkoriban ugyancsak hevesen vitatott "szociális kérdésben" vagyis a tőke és a munka viszonyában.

Csak az I. világháború végén, a St. Germainben (1919) és Trianonban (1920) meghúzott határok által jöttek létre Közép-Európában nemzeti, illetve etnikai kisebbségek a szó mai értelmében, tehát olyan népcsoportok, melyek egy más nyelvű többségi népezzel álltak szemben. 1918 győztes hatalmai ugyanis azt hangoztatták egyre, hogy ők csak a népek önrendelkezési jogát akarták érvényesíteni. A monarchia örökségéből azonban nem lehetett élesen körülhatárolt nemzeti államokat létesíteni, így az

antant magasztos szavai új igazságtalanságokkal társultak.

Csak néhány helyen kérdezzék meg az érintetteket, hová akarnak tartozni, így Sopronban, Felső-Sziléziában, Schleswig egyes részein és Dél-Karintiában. Másutt pedig, régi számlákat nyújtottak be, vagy éppen újakat állítottak ki, például Kelet-Lengyelországban, Dél-Tirolban, Isztriában, Szlovákiában vagy Erdélyben.

A "népek börtöne" meghatározás, melyet egykor a monarchia ellenfelei fogalmaztak meg, némely utódállamra lényegesen (ma) jobban illett, mint az 1918 előtti régi Ausztria-Magyarországra.

Meghatott, amikor "Demos" szlovéniai ellenzéki platform nagygyűlésén egyik szónoktól ezt hallottam: "Szlovéniában bebeszéltek nekünk, hogy a monarchia a népek börtöne volt, a népek börtönét azonban utána ettük meg. Az nekünk Jugoszlávia volt. Más népeknek, sajnos még most is meg van saját börtönük."

Nacionalizmusok, faszizmusok és kommunista rendszerek az évszázad 30-as, 40-es éveiben teljes erejükkel azon voltak, hogy véglegesen kiirtsák a monarchia multikulturális örökségét. Míg Sztálin már a húszas években elintéztnek nyilvánította a nemzetiségi kérdést - mint napjainkban megmutatkozik, tragikus tévedés -, addig epigonjai, mint fasiszta ellenlábasai az etnikailag "tisztá" nemzetet a meglévő, vagy újonnan revidiált határokon belül az "Endlösung" különböző fajtáival próbálták megvalósítani. Aligha meggyerő változatok: a népiirtás, a teljes beolvasztás és a kitelepítés. Ennek az örületnek estek áldozatul sorra ukránok, zsidók, lengyelek, szlovének, szerbek, szudéta- és más népi németek, valamint több kisebb nép tagjai.

A török nemzetiségű bolgárok elnyomása, erőszakos beolvasztás a és tömeges menekülése, az albán többség véres letiprása, a románok "hazatelepítése" Erdélybe, valamint a Lengyelországból, a volt Szovjetunióból és Romániából az NSZK-ba visszahonosított német származásúak folyamatos kitelepülése a bizonyíték arra, hogy az etnikai szétválasztásnak ez a folyamata Közép- és Kelet-Európában még nem fejeződött be.

Ugyanez vonatkozik a Kaukázusra, ahol pogromok és tömeges kitelepítések nyilvánvalóan etnikailag homogén örmény és azerbajdzsán területek létrejöttét célozzák. A volt Szovjetunió balti köztársaságaiban és Moldáviában, melyet a 20. század közepéig Besszarábiának hívtak, ilyesmi még bekövetkezhet. Arrafelé régi és új frontok rajzolódnak ki, például Litvániában a litvánok az ott élő lengyelek és oroszok ellen. Mint népcsoportot jobbra el sem ismerik, de Kelet- és Közép-Európában majdnem mindenütt megalázzák és elnyomják a cigányokat. A felsorolást lehetne folytatni.

Ami keleti szomszédainknál fenyeget, vagy már kibontakozóban is van, egészen kézenfekvő. A szocialista ideológia által hátrahagyott úrt sorjában töltik ki a tegnapi és tegnapelőtti nacionalizmusok, részben irányítva, hogy a jelenlegi gazdasági szükséghelyzetről és a politikai kilátástalanságról elterelődjön a figyelem, részben minden ellenőrzés nélkül és teljesen váratlanul. Mert 1945 utánról is vannak nem rendezett számlák. És időközben jött még hozzájuk egynéhány. Itt nem Németország felosztására vagy az Odera-NeiBe határra gondolok Németország és Lengyelország között, hanem mindenekelőtt az 1918- 19-es revidiált és 1945-ös nem revidiált határookra. Ahol hiányzik a jövő pozitív víziója, ott pótideológiának kínálkozik a nacionalizmus.

Másként, mint Európa keleti részén, ahol sok minden változóban van, és ezért mai szemmel nehezen következtethető ki a fejlődés további menete, Európa nyugati részén a kilátás viszonylag világos. Határrevíziók etnikai-nacionalista háttérrel nincsenek napirenden. Nyílt viszályok etnikai (ill. etnikai-vallási) háttérrel léteznek azonban Észak-írországban, a spanyol Baszkföldön és Korzikán. A szervezett

bûnözés bizonyos része is Dél-Olaszországban és Szicíliában a központi és a perem viszállyaként értelmezhető. Végül továbbra is megoldatlan a görög- török Ciprus-viszály. Több nagyobb nyugat-európai népcsoportnak és kisebbségnek sikerült kielégítő mértékû kulturális és politikai autonómiát elérnie. Ide tartoznak a németajkú dél-tiroliak, a franciául, ill. provanszál táj nyelvet beszélõ olaszok az Aosta-völgyben, a rétó-románok és tessziniak Svájcban, a katalánok, a flamandok és vallonok Belgiumban, a dánok Schleswigben, vagy a svédet beszélõ kisebbség Finnországban. Ezen kisebbségek fennmaradása biztosítottnak tûnik. Mindannyian azt kamatoztatják, hogy van etnikai hátországuk, melyek kultúrájának haszonélvezõi. Ezt a feladatot tölti be Dél-Tirolban Ausztria, a svájci Romandia és Vallónia számára Franciaország, Tesszin számára Olaszország, Flandria számára Hollandia. A baszkoknak és a katalánoknak nincs ugyan kulturális védõhatalmuk, de létezik egy, a Pireneusokon átnyúló összefüggõ nyelvterület. Etnikai fennmaradásuk mai szemmel nincs veszélyben. Ők ezek ellenére is, aktív harcot folytatnak a többségi központi hatalom ellen.

Hátrányosabb azon kisebbségek helyzete, amelyek nem rendelkeznek kulturális, történelmi háttérrel, avagy anyaországgal, nem áll mögöttük határokon átnyúló törõdés: ilyenek a ladinok és friulánok Eszak-Olaszországban, a réto-románok Graubündenben, a lappok Norvégiában, a bretonok és az okcitánok Franciaországban. a frízek hasonnevû szigeteiken, a kurdok, a Hebridák gélül beszélõ lakói, a korzok és baleárok a Földközi-tenger nyugati felében.

Ezeknek kétszeres hátránnyal kell megküzdeniük. Egyrészt a területi helyváltoztatás és a társadalmi felemelkedés, mely ezen nép- és nyelvcsoporthoz tartozók számára rendszerint egyenlõ a környezõ, uralkodó többségi kultúrába való integrálódással. Másrészt ezen, kisebbségeknek hiányzik az anyaország, mely védõ hatalomként felléphetne érdekükben, és követelhetné számukra a népcsoport-jogokat. Ahol ezeket a jogokat külföldi nyomás nélkül nem adja meg a többségi nép, vagy pedig szûkmarkúan kezeli, ott az õshonos kisebbségeket a modernizációs folyamat során az eltûnés veszélye fenyegeti, vagy az, hogy folklorisztikus maradványokká süllyednek. Jól megfigyelhetõ ez Oberlauschitzban az ottani szorbok esetében, a kasubok és mazúrok esetében Lengyelországban, és Nagy-Britannia "kelta peremvidékén". Néhol a kisebbségek elnemzetietlenítési folyamatát hivatalos oldalról még erõtéljesen támogatják is. Gondoljunk csak a kurdok sorsára Törökországban, vagy a párizsi nyelvjárás viszonylag töretlenül uralkodó hatására egész Franciaországban.

Amennyiben elõítélettõl mentesen tekintjük az Ausztriában élõ népcsoportok helyzetét, világossá válik, hogy õk is jelentõs beolvasztási nyomás alatt állnak. Számuk nép számlálástól népszámlálásig csökken. A fenyegetõ vég számukra is a pusztán folklorisztikus elemekké való lefokozódás: a Böhmischer Prater (valamikor fõként csehek által lakott negyed szórakozó-parkja - a fordító megj.) Bécsben, tamburica-együttesek Burgenlandban; hogy Karintiában mi a helyzet, azt úgyis tudjuk. Alkotmányjogi rendelkezések - az 1867-es alaptörvénytõl az 1919-es St. Germain-i békén át az 1955-ös Államszerzõdésig ezt a kifejlõdést nem tudták megakadályozni, mert a többséget nem érdekelte különösebben a kisebbségek védelme és támogatása, mert - és ezt sem szabad elhallgatni - a kisebbségek ritkán léptek fel egységesen, és sok esetben nem tudtak világosan megfogalmazott követeléseket az asztalra fektetni.

Ebben az összefüggésben valljuk be, hogy nálunk(Ausztria) nehezebb a nyelvcsoporthoz tartozók helyzete, mint Svájcban, vagy Dél-Tirolban. Ami nálunk ugyanis hiányzik, az a megélt többnyelvûséggel való kötetlen és neurózismentes bánásmód. Ezért hallani még a vegyes nyelvû dél-karintiai vagy burgenlandi községekben is igen kevés szlovén, horvát vagy magyar szót a nyilvánosságban. A kétnyelvû karintiai helynévtáblák kérdése nagy horderejû politikum, Burgenlandban pedig még a napirendre se került felállításuk. Az osztrák étlapokon feltüntetett német márka árakon nyilvánvalóan sokkal kevesebben ütköznek meg. Hemito von Doderer osztrák költõ hagyta ránk, utódokra az útmutatást: hogy valamennyi ausztriai kisebbség nemcsak múltbeli emlék, hanem egyben Európa jövõjének ígérete.

Ausztriában ezen a téren még sok tennivaló akad. Nem csupán az európai egyesülési folyamatra való tekintettel, hanem az ország politikai kultúrájának érdekében is. Számomra nem a status quo-hoz igazódó (mint például a Nemzeti Parkok és a természetvédelem), hanem a kétnyelvűség tevékeny támogatásával, és az etnikai-kulturális sokrétűség felértékelésével járó kisebbségvédelem célravezető. Ebben a vonatkozásban nem csak Dél-Karintiára és Burgenlandra gondolok. A nyelvi illetékességnek és önazonosságnak lehetőség szerint akkor is meg kellene maradnia, ha egy karintiai szlovén, egy horvátul vagy magyarul beszélő burgenlandi, tanulmányi, vagy foglalkozási okokból, Bécsbe vagy Grácba költözik.

A jövőben Európának, a vezető európai nemzeteknek rá kell eszmélniük arra, hogy jövőnk nem olyan "kulturális teljesítményekben" rejlik, mint a "Dallas" vagy "Denver Gian" tévé-sorozatok, és a McDonald is legfeljebb az egységesülő civilizáció kifejezése. Még az Európai Közösség határozata, miszerint csak a filmek 50 %-a jöhet az USA-ból, sem jelenti földrészünk európaisítását. Végére "Dallast" lehet a milánói vagy frankfurti felhőkarcolókat alatt is forgatni. Sokkal inkább saját gyökereink újrafelfedezése lesz saját identitásunk továbbfejlődése szempontjából perdöntő: Európa öröksége sokrétűségében rejlik. Nekünk erre az örökségre építve kell összehasonlíthatóan versenyképes előnyt szereznünk. Néhány nemzeti kisebbségnek ezen a téren kulcsszerep jut. Tagjaik többségükben nemcsak kétnyelvűek, beható ismeretekkel rendelkeznek két, vagy több kultúrából.

Egyenesen rendeltetésük szomszédos országok és kultúrák közötti, forogató és fordító szerep, a "híd" szerepe. Ez politikailag fontos, de hihetetlen gazdasági lehetőségeket is kínál az európai integráció folyamatában. Dél-tiroliak, tessiniek, de belgák és luxemburgiak számára is máris kézzelfoghatóvá váltak ezek az előnyök.

A szomszédos keleti országokban - eltekintve a most újfent előre törő sovinizmustól, avagy nacionalizmustól - az ilyen "híd szerepét" vállaló kisebbségek rövidesen ismét keresetté válnak. Gondolok itt a Vajdasági, a Bánáti, a Kárpátaljai, a Horvátországban élő Baranyai, Erdélyi és Bánsági, és a Dél-Szlovákiában élő magyarságra, a Lengyelország keleti határának két oldalán élő lengyel és ukrán kisebbségre.

A régi és új nacionalizmusok, a Koszovó és a Baltikum között dúló viszályok láttán jogos kérdés, vajon elbírja-e az Európa-Ház a népcsoportokat. A Nyugaton folyó integrációt figyelembe véve, melynek a jövőben keleti szomszédaink is részesei lesznek, a kérdés megfogalmazása hibás. Az egyesült Európa a népcsoportokat és etnikai kisebbségeket nemcsak hogy ki fogja bírni, hanem egyenesen szüksége lesz rájuk. A jövő Európájának ugyanis többnyelvű polgárokra van szüksége. De mi az előfeltétele annak, hogy Európát komolyan gondoljuk? Az alábbi 5 pontban foglalnám össze azt, amiről azt hiszem, hogy az Európába vezető út előfeltétele:

1. Az európai történelem vállalása: Hajlunk afelé, hogy a történelemből a nekünk tetsző részeket ragadjuk ki, hogy ne kelljen álláspontunkat megvédenünk. Úgy vélem, a történelmet teljességében kell vállalnunk, minden fény- és árnyoldalával, tehát amire büszkék lehetünk, és azzal is, ami miatt szégyenkezniük kell. (Ide tartoznak az elűzések, a többségi nemzetek által folytatott betelepítések, a népektől és egyházaktól való jogok és vagyonok elkobzása, a kisebbségek ellen elkövetett "etnikai tisztogatás", azok kiűzése, törvények által is szabályozott jogfosztása, a kisebbség számára kollektív bűnösség kikiáltása, kisebbségek kilakoltatása, a zsidókon, a magyarokon de újabban a bosnyákokon is elkövetett népgyilkosság. Ezek mind nem csak némely kulturális veszteségek, de az emberiség ellen is elkövetett bűncselekmények.) Ezeket mind fel kell sorolni és a keserves háborúkat is, éppúgy, mint az általunk oly sokat emlegetett fénypontokat a történelemlapokban is. Ennek a történelemnek is közössé kell válni, egygé, melyet mindenki megtanulhat az európai történelemlapokból, ez is közös múltunk.

2. A másság elfogadása: A múlthoz kapcsolódó nacionalizmushoz tartozott a mások fölötti uralkodás, elűzés, megsemmisítés. Pedig Európát éppen a másság - különbözőség - az abból adódó egészségessé versengés teszi magávalragadóvá, mely a teljesítmények előfeltétele. Az igazi emberségességhez akkor jutunk el, ha a másikat minden sajátosságával együtt el tudjuk fogadni.

3. Európa egysége Európa sokrétűségéből fakad. Minél inkább elfogadjuk ezt a sokféleséget, annál inkább tudjuk vállalni Európát.

4. A soknyelvűség Európa meghatározója. A fejlődés egészen természetes módon vezetett egy lingua francahoz, ami térségünkben egykor a német volt, és ma világszerte az angol. Ennek azonban lényeges előfeltétele egyidejűleg a másik nyelvét is érteni. Édesapám mint építész egyaránt meg tudta magát értetni cseh malterhordó-lányokkal és horvát aratómunkásokkal. Az én esetemben ez nem áll fenn. Szükségünk van azonban erre a soknyelvűségre, hogy ne a bábeli torony építésénél kössünk ki, hanem pünkösdi élményében legyen részünk, vagyis hogy mindenki megértse a másikat a másik nyelven.

5. Az európai kultúra az ozmózis útján jön létre: Bárki, aki a bécsi egyetem díszudvarában sétál, és a múlt szellemi nagyságai mellszobrainak talapzatáról sorsukat visszaidézi, rájön, hogy pályájukat Triesztben, Ljubljánában, Csernovicban, Lembergben, Prágában vagy Innsbruckban kezdték, és gyakran Európa sok részét átszelő út után kerültek a birodalmi székes fővárosba.

Ez az ozmózis, ez az egymásba áramlás, oldódás volt térségünk erőssége. Ezt kell visszanyernünk a határok áthidalását képező európai regionalizmussal, melynek révén végül is megoldódhatnak a fennálló feszültségek és a kisebbségi problémák nagy része.

Nincsen szükségünk semmiféle egység civilizációra, sokkal inkább hazánk kulturális gazdagságából kell merítenünk. Nem a centralizmus fogja meghatározni a jövő Európáját, hanem az értelmesen felfogott regionalizmus, így könnyebb lesz, hogy országaink és tájaink sorsa párhuzamosan haladjon, aminek előfeltétele az ókort és a kereszténységet átszőtt egységes világkép. Az ember végessége, helye a történelemben, a felismerés, hogy nem vagyunk tökéletesek, mindannyiunknak közös vonása, éppúgy, mint annak tudása, hogy Isten ránk ruházta a teremtett világot. Itt látható a vallás befolyása a kultúrára, mely a keresztény hit ajándéka Európának. Ha elfogadjuk ezt az ajándékot, akkor meg fogjuk érteni a sokféleséget, el fogjuk fogadni a másságot és fel fogjuk építeni Európát.

Akkor nem fogunk többé különbséget tenni, és különböző hazák szerint eljárni, hanem nyugodt lelkiismerettel elmondhatjuk majd, hogy a németek Rómában, a franciák Varsóban, a spanyolok Skandináviában, a magyarok Angliában, az oroszok Görögországban a karintiaiak Ljubljánában és a szlovének Klagenfurtban otthon vannak. Akkor majd elmondhatjuk: "Népek Európája".

(Az Európai Népcsoportok Föderális Uniója által 1999. szeptember 23-án Bécsben megrendezett konferencián elhangzott előadás.)

írta Dr. Eduard Busek
forrás: Bécsi Napló